

Санскритские басни (из Панчатантры и Хитопадеша)

Пособие составляет **Наталья Павловна Лихушина** galenel.info

Метод чтения Илья Франка

Отшельник и мышь.
(Хитопадеша 4,6)

अस्ति गौतमारण्ये महातपा नाम मुनिः ।

asti gautam-āraṇye mahātapā nama muniḥ.
Есть в лесу Гаутамы мудрец по имени Махатапа

तेनाश्रमसंनिधाने मूषिकशावकः काकमुखाद्भ्रष्टो दृष्टः ।

tena āśrama-sannidhāne mūṣika-śavakaḥ kāka-mukhād bhraṣṭo dṛṣṭaḥ
Поблизости от ашрама тело мышонка, изо рта у вороны выпавшего, он увидел.

ततो दयालुना तेन मुनिना नीवारकणैः स संवर्धितः ।

tato dayāluṇā tena muninā nīvārakaṇaiḥ sa saṅvardhitaḥ.
Тогда тот заботливый мудрец зернами дикого риса его накормил.

तं च मूषिकं खादितुमनुधावन्बिडालो मुनिना दृष्टः ।

taṁ ca mūṣikaṁ khāditum anudhāvan biḍālo muninā dṛṣṭaḥ.
И того мышонка чтобы съесть преследует кот – увидел мудрец = И увидел мудрец,
(что) того мышонка преследует кот, чтобы съесть

पश्चात्तपःप्रभावात्तेन मुनिना मूषिको बलिष्ठो बिडालः कृतः ।

paścāt tapaḥ-prabhāvāt tena muninā mūṣiko baliṣṭho biḍālaḥ kṛtaḥ.
После этого с помощью волшебной силы (силой, полученной в результате аскезы)
тот мудрец мышонка самым сильным котом сделал.

स बिडालः कुक्कुराद्विभेति ।

sa biḍālaḥ kukkurād bibheti.
Тот кот боится собаки.

ततो ऽसौ कुक्कुरः कृतः ।

tato `sau kukkuraḥ kṛtaḥ.
Тогда его сделали собакой.

कुक्कुरस्य व्याघ्रान्महद्भयम् ।

kukkurasya vyāghrān mahad-bhayam.

Собаке – от тигра великая опасность.

तदनन्तरः स व्याघ्रः कृतः ।

tadanantaram sa vyāghraḥ kṛtaḥ.
Вскоре после этого его сделали тигром.

अथ व्याघ्रमपि तं मूषिकनिर्विशेषं पश्यति मुनिः ।

atha vyāghram api taṁ mūṣika-nirviśeṣaṁ paśyati muniḥ.
Однако в тигре сходство с тем мышонком увидел мудрец.

अतः सर्वे तत्रस्था जनास्तं व्याघ्रं दृष्ट्वा वदन्ति ।

ataḥ sarve tatra-sthā janāś taṁ vyāghraṁ dr̥ṣṭvā vadanti.
Поэтому все находящиеся там люди, того тигра увидев, говорили:

अनेन मुनिना मूषिको ऽयं व्याघ्रतां नीतः ।

anena muninā mūṣiko `yaṁ vyāghrataṁ nītaḥ
«Этот мудрец этого мышонка превратил в тигра» (букв. привел к тигриности)

एतच्छ्रुत्वा स व्याघ्रः सव्यथो ऽचिन्तयत् ।

etac chrutvā sa vyāghraḥ savyatho `cintayat.
Это услышав, тот тигр опечаленный подумал:

यावदनेन मुनिना जीवितव्यम्

yāvad anena muninā jīvitavyam
«До тех пор пока этот мудрец живет,

तावदिदं मम स्वरूपाख्यानमकीर्तिकरं न पलायिष्यते ।

tāvad idaṁ mama svarūpākhyānam akīrti-karaṁ na palayiṣyate.
этот о моей натуре постыдный рассказ не исчезнет ».

इति समालोच्य मुनिं हन्तुं समुद्यतः ।

iti samālocya muniṁ hantuṁ samudyataḥ.
Так рассуждая, мудреца убить он решил.

ततो मुनिना तस्य चिकीर्षितं ज्ञात्वा

tato muninā tasya cikīrṣitaṁ jñātvā
После этого, мудрец, его намерение узнав,

पुनर्मूषिको भवेत्युक्त्वा मूषिक एव कृतः ।

“punar mūṣiko bhava” – ity uktvā mūṣika eva kṛtaḥ.
(и) «Снова будь мышью» сказав, сделал (его) мышонком.

अतो ऽहं ब्रवीमि ।

ato `ham bravīmi:

Поэтому я говорю:

नीचः श्लाध्यपदं प्राप्य स्वामिनं लोप्सुमिच्छति ।

nīcaḥ ślādhyapadam prāpya svāminam loptum icchati

Низкие, почетного места достигнув, благодетелю причинить вред стремятся:

मूषिको व्याघ्रतां प्राप्य मुनिं हन्तुं गतो तथा ॥

mūṣiko vyāghratām prāpya munim hantum gato tathā.

так мышь, став тигром (достигнув тигриности) мудреца убивать пошла.

Слова к тексту.

anudhāv – бежать, преследовать;
 anena – I.sg. idam;
 ayam - N.sg. idam;
 asau - N.sg. adas;
 ākhyāna – повесть, рассказ, повествование;
 ākīrti – позор, стыд, бесчестие;
 akīrti-kara – постыдный, не делающий чести;
 cikīrṣita - желание, намерение (des. от kar);
 tatra-sthā – находящийся там;
 tadanantaram – вскоре после этого;
 tapas - жар, аскетизм, покаяние, мучение;
 tāpa-prabhāva - сила аскетизма, волшебная сила;
 dayālu – сострадательный, участливый;
 nirviśeṣa – сходство, подобие;
 nīvāra-kaṇa – зерна дикого риса;
 pada – место, положение;
 palāy – бежать, исчезать;
 grāp – достигать, получать, приобретать;
 bhī (bibheti) – бояться;
 bhraṣṭa p.p. от глагола bhramś – падать, выпадать;
 yāvat ... tāvat – до тех пор, пока; когда – тогда;
 lup – причинить вред, разрушить;
 vyāghratā – тигриная сущность;
 vyāghratān nītaḥ – превратил в тигра;
 śava, śavaka – детеныш, труп;
 ślādhyā – почетный;
 sañnidhāne – поблизости от ч.-л.;

samāloc – рассуждать, думать
 samudya- pass. основа от samvad - соглашаться, решать;
 samvardh – вскармливать, заботиться, возрастать;
 savyatha – опечаленный;
 svarūpa – природное свойство, настоящая натура;
 svāmin – господин, хозяин

अस्ति गौतमारण्ये महातपा नाम मुनिः । तेनाश्रमसंनिधाने मूषिकशावकः काकमुखाद्भ्रष्टो दृष्टः ।
 ततो दयालुना तेन मुनिना नीवारकणैः स संवर्धितः । तं च मूषिकं खादितुमनुधावन्बिडालो मुनिना दृष्टः ।
 पश्चात्तपःप्रभावात्तेन मुनिना मूषिको बलिष्ठो बिडालः कृतः । स बिडालः कुक्कुराद्धिभेति ।
 ततो ऽसौ कुक्कुरः कृतः । कुक्कुरस्य व्याघ्रान्महद्भयम् । तदनन्तरं स व्याघ्रः कृतः । अथ व्याघ्रमपि तं मूषिकनिर्विशेषं
 पश्यति मुनिः । अतः सर्वे तत्रस्था जनास्तं व्याघ्रं दृष्ट्वा वदन्ति । अनेन मुनिना मूषिको ऽयं व्याघ्रतां नीतः ।
 एतच्छ्रुत्वा स व्याघ्रः सव्यथो ऽचिन्तयत् । यावदनेन मुनिना जीवितव्यं तावदिदं मम स्वरूपाख्यानमकीर्तिकरं न
 पलायिष्यते । इति समालोच्य मुनिं हन्तुं समुद्यतः । ततो मुनिना तस्य चिकीर्षितं ज्ञात्वा पुनर्मूषिको भवेत्युक्त्वा
 मूषिक एव कृतः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

नीचः श्लाघ्यपदं प्राप्य स्वामिनं लोभुमिच्छति ।

मूषिको व्याघ्रतां प्राप्य मुनिं हन्तुं गतो तथा ॥

Басня о двуглавой птице.
 (Панчатантра 2,1)

इह हि कस्मिंश्चित् सरसि भारुण्डा नाम पक्षिणः प्रतिवसन्ति स्म ।

iha hi kasmiñścit sarasi bhāruṇḍā nāma pakṣiṇaḥ prativasanti sma
 Здесь, в одном озере, птицы по имени *бхарунда* обитали.

तेषाम् उदरम् एकं ग्रीवे च द्वे पृथक् पृथग् भवतः ।

teṣāṃ udaram ekaṃ grīve ca dve prthak prthag bhavataḥ

У них один живот и две шеи отдельно были (= У них был один живот
 и две отдельные шеи.)

अथ तेषां मध्यात् कस्यापि पक्षिणः स्वेच्छया विचरत

ātha teṣāṃ madhyāt kasyāpi pakṣiṇaḥ svecchayā vicarata

И когда одна из птиц где-то бродила по собственному желанию,
 (оборот *Gen.abs*)

एकया ग्रीवया क्वाप्य् अमृतं प्राप्तम् ।

ekayā grīvayā kvāpy amṛtaṁ prāptam
одна шея где-то нашла нектар/амриту.

अथ द्वितीययाभिहितम् ।

ātha dvitīyayā-abhihitam
Однако вторая сказала:

ममाप्य् अर्धं देहि ।

mama-apy ardhāṁ dehi
«И мою половину дай» (= Отдай мою половину)

अथ यदा तथा न दत्तम् ।

ātha yadā tayā na dattam
И когда та не отдала,

तदा द्वितीयग्रीवया कोपात् कुतोऽप्य् अन्विष्य भक्षिते विष

taḍā dvitīya-grīvayā kopāt kuto `py anviṣya bhakṣite viṣa
тогда вторая шея в гневе, где-то найдя, ест яд (=то вторая шея, где-то найдя яд, съела его,)

एकोदरत्वान् मृत्युर् अभवत् ॥

ekodaratvān mṛtyur abhavat
из-за одного живота наступила смерть (=из-за того, что у нее был один живот, она умерла).

Слова к тексту.

iha – здесь, на этом свете;
bharuṇḍa – мифологическая птица;
pratīvas – жить, обитать;
sma – частица, придающая наст. времени значение прошедшего;
udara – живот, утроба;
grīva – шея;
pṛthak – отдельно;
ka – кто? какой? ko`ri - кто-нибудь, некий;
svecchā = sva-icchā – собственное желание, собственная воля;
vi-car – бродить;
kva-ari – где-то;
pra-ār – достигать, находить;
abhi-dhā (p.p. abhihita) – говорить, обозначать...;
ardha – половина;
kora – волнение, раздражение, ярость, гнев;

kutas api – откуда-то, где-то;
 anv-iṣ – искать, стремиться;
 bhakṣ – есть, принимать пищу, употреблять;
 viṣa, viṣam – яд;
 ekodaratva – наличие одного живота;
 mṛtyu – смерть.

इह हि कस्मिंश्चित् सरसि भारुण्डा नाम पक्षिणः प्रतिवसन्ति स्म ।
 तेषाम् उदरम् एकं ग्रीवे च द्वे पृथक् पृथग् भवतः ।
 अथ तेषां मध्यात् कस्यापि पक्षिणः स्वेच्छया विचरत
 एकया ग्रीवया क्वाप्य् अमृतं प्राप्तम् । अथ द्वितीययाभिहितम् ।
 ममाप्य् अर्घं देहि । अथ यदा तथा न दत्तम् ।
 तदा द्वितीयग्रीवया कोपात् कुतोऽप्य् अन्विष्य भक्षिते विष एकोदरत्वान् मृत्युर् अभवत् ॥

Лев, мышь и кошка. (Хитопадеша 2, 4)

अस्त्युत्तरापथे ऽर्बुदशिखरनाम्नि पर्वते महाविक्रमो नाम सिंहः ।

āsty uttarāpathe `rbuda-śikhara-nāmnī parvate mahāvīkramo nāma siṅhaḥ
 Жил в северной стране на горе Арбуда лев по имени Махавикрама.

तस्य पर्वतकन्दरमधिशयानस्य केसराग्रं मूषिकः कश्चिच्छिनत्ति ।

tasya parvata-kandaram adhiśayānsya kesara-agraṃ mūṣikaḥ kaścic chinatti
 Когда в своем горном логове он отдыхал, некая мышь отгрызла (ему) кончик гривы.

स सिंहः केसराग्रं लूनं बुद्ध्वा कुपितो

sa siṅhaḥ kesarāgraṃ lūnaṃ buddhvā kupito
 Тот лев, с отгрызленным кончиком гривы проснувшись, в гневе,

विवरान्तर्गतं मूषिकमलभमानो ऽचिन्तयत् ।

vivara-antargataṃ mūṣikam alabhamāno `cintayat
 скрывшуюся в норе мышь будучи не в состоянии поймать, подумал:

किं विधेयमत्र । भवतु । एवं श्रूयते ।

kiṃ vidheyam atra? bhavatu! evaṅ śrūyate

Как должно здесь поступить? Пусть будет (так)! Ибо сказано:

क्षुद्रशत्रुभवेद्यस्तु विक्रमान्न स नम्यते ।

kṣudra-śatrur byaved yas tu vikramān na sa namyate
Тот же враг, что мал, не перед силой склоняется,

तं निहन्तुं पुरस्कार्यः सदृशस्तस्य सैनिकः ॥

tañ nihantuñ puras-kāryaḥ sadṛśas tasya sainikaḥ
Его убить должно быть поручено похожему на него воину.

इत्यालोच्य तेन ग्रामं गत्वा दधिकर्णनामा बिडालो

ity ālocya tena grāmaṃ gatvā dadhikarṇa-nāmā biḍālo
Так рассуждая, он, придя в деревню (и) кота по имени Дадхикарна

मांसाद्याहारेण संतोष्य प्रयत्नादानीय स्वकन्दरे धृतः ।

mānsa-adya-āhareṇa sañtoṣya prayatnād ānīya svakandare dhṛtaḥ
чтобы (он) наслаждался мясной пищей с трудом приведя, в своем логове стал держать.

ततस्तद्भयान्मूषिको बहिर्न निःसरति ।

tatas tad-bhayañ mūṣiko bahir na niḥsarati
Поэтому от такого страха мышь наружу не выходила.

तेनासौ सिंहो ऽक्षतकेसरः सुखं स्वपिति ।

tena asau siñho `kṣata-kesaraḥ sukhañ svarpiti
От того этот лев с целой гривой спокойно спал.

मूषिकशब्दं यदा यदा शृणोति

mūṣika-śabda yadā yadā śṛṇoti
Всекий раз когда он слышал мышинный писк,

तदा तदा सविशेषं तं बिडालं मांसाहारदानेन संवर्धयति ।

tadā tadā saviśeṣaṃ taṃ biḍālaṃ mānsa-āhāra-dānena saṃvardhayati
тогда он особенно хорошо того кота кормил подношениями из мясной пищи.

अथैकदा स मूषिकः क्षुधा पीडितो बहिः संचरस्

ātha ekadā sa mūṣikaḥ kṣudhā pīḍito bahiḥ sañcaras
Но однажды та мышь, мучимая голодом, вышла наружу,

तेन माजरिण प्रप्तो व्यापादितः खादितश्च ।

tena mājāreṇa prapto vyāpāditaḥ khāditaś ca
и тот кот ее поймал, убил и съел.

अनन्तरं स सिंहो यदा कदाचिदपि मूषिकशब्दं न शुश्राव

ānantaraṃ sa siṅho yadā kadācid api mūṣika-śabdaṃ na śuśrāva

Вскоре после этого лев, поскольку никогда (больше) мышиноного писка не слышал,

तदोपयोगाभावात्तस्य बिडालस्याहारदाने मन्दादरो बभूव ।

tadā upayoga-abhavāt tasya biḍālasya āhāra-dāne mandādaro babhūva

то из-за отсутствия пользы о того кота кормлении стал малозаботливым (=стал мало заботится о кормлении того кота.)

अतो ऽहं ब्रवीमि ।

ato `haṃ bravīmi

Поэтому я и говорю:

निरपेक्षो न कर्तव्यो भृत्यैः स्वामी कदाचन ।

nirapekṣo na kartavyo bhṛtyaiḥ svāmī kadācana

Господин никогда не равнодушен к слугам, которые должны что-либо сделать.

निरपेक्षं प्रभुं कृत्वा भृत्यः स्याद्दधिकर्णवत् ॥

nirapekṣaṃ prabhuṃ kṛtvā bhṛtyaḥ syād dadhikarṇavat

Равнодушным сделав господина, слуга становится похожим на Дадхикарну.

Слова к тексту:

uttarāpatha – северная страна;

arbudaśikhara – название горы;

vikrama – сила;

kandara – логово;

adhiśī – лежать, отдыхать на (+Acc);

kesara – грива;

agra – верх, острие, конец;

chid VII - резать, отгрызать;

lū – резать, отгрызать;

kup – гневаться, сердиться (+D);

vivara – щель, норка;

antargata – скрывшийся;

vidheya (vidhā) – должно поступить;

nihan = han - убивать;

puras – дальше, впереди;

sadṛśa – похожий, подобный;

āloc – рассматривать, рассуждать, думать;

dadhikarṇa – им. собств. (с ушами белыми, словно йогурт);

adya – съедобный, поедаемый;

sañtuṣ = tuṣ - быть довольным, удовлетворяться ч.-л.;
 pryatnād - усердно, с трудом;
 niḥsar – выходить;
 akṣata – неповрежденный;
 yadā...yadā – tadā...tadā – всякий раз, когда...;
 saviśeṣam – особенно (хорошо);
 dāna – даяние, подношение, дар;
 sañvardhaya – возвращать, кормить;
 kṣudh – голод;
 rīḍ – мучить;
 sañsar – идти;
 rgār – достигать, ловить;
 vyāpad – погибать;
 kadācana...na = kadācid...na – никогда;
 upayoga – употребление, польза;
 abhāva – отсутствие ч.-л.;
 manda – медленно, тихо;
 ādara - внимание, забота - (mandādara - малозаботливый);
 nirapekṣa – равнодушный, безразличный, безучастный;
 bhṛtya – слуга;
 prabhu = svamin – господин.

अस्त्युत्तरापथे ऽर्बुदशिखरनाम्नि पर्वते महाविक्रमो नाम सिंहः । तस्य पर्वतकन्दरमधिशयानस्य केसराग्रं
 मूषिकः कश्चिच्छिनत्ति । स सिंहः केसराग्रं लूनं बुद्ध्वा कुपितो विवरान्तर्गतं मूषिकमलभमानो ऽचिन्तयत् । किं
 विधेयमत्र ।

भवतु । एवं श्रूयते ।

क्षुद्रशत्रुभवेद्यस्तु विक्रमान्न स नम्यते ।

तं निहन्तुं पुरस्कार्यः सदृशस्तस्य सैनिकः ॥

इत्यालोच्य तेन ग्रामं गत्वा दधिकर्णनामा बिडालो मांसाद्याहारेण संतोष्य प्रयत्नादानीय स्वकन्दरे धृतः ।

ततस्तद्भयान्मूषिको बहिर्न निःसरति । तेनासौ सिंहो ऽक्षतकेसरः सुखं स्वपिति । मूषिकशब्दं यदा यदा शृणोति तदा

तदा सविशेषं तं बिडालं मांसाहारदानेन संवर्धयति । अथैकदा स मूषिकः क्षुधा पीडितो बहिः संचरस्तेन माजरिण प्रप्तो

व्यापादितः खादितश्च । अनन्तरं स सिंहो यदा कदाचिदपि मूषिकशब्दं न शुश्राव तदोपयोगाभावात्तस्य

बिडालस्याहारदाने मन्दादरो बभूव । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

निरपेक्षो न कर्तव्यो भृत्यैः स्वामी कदाचन ।

निरपेक्षं प्रभुं कृत्वा भृत्यः स्यादधिकर्णवत् ॥

Цитаты из «Панчатантры»

1

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।

yathā dhenu-sahasreṣu vatso vindati mātaram
Как среди тысячи коров теленок находит мать,

एवं पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥

evaṅ pūrva-kṛtaṅ karma kartāram anugacchati
Так ранее сделанное дело следует за совершившим (его).

vatsa – ребенок, теленок;
vid (vinda, VI) – находить;
pūrva – первый, предшествующий;
anugam – следовать за;

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।

एवं पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥

2

शून्यम् अपुत्रस्य गृहं हृच्छून्यं यस्य नास्ति सन्मित्रम् ।

śūnyam aputrasya gṛhaṃ hṛcchūnyaṃ yasya na-asti sanmitram
Пуст дом без детей; сердце пусто, в котором (=если) нет верного друга,

मूर्खस्य दिशः शून्याः सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥

mūrkhasya diśaḥ śūnyāḥ sarvaṃ śūnyaṃ daridrasya
Для глупца пусты страны, все пусто для бедняка.

śūnya - пустой;
mūrkha – глупец, дурак;
diś – страна;
daridra – бедный;

शून्यम् अपुत्रस्य गृहं हृच्छून्यं यस्य नास्ति सन्मित्रम् ।

मूर्खस्य दिशः शून्याः सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥

3

चन्दनतरुषु भुजंगा जलेषु कमलानि तत्र च ग्रहाः ॥

candana-taruṣu bhujāṅgā jaleṣu kamalāni tatra ca grahāḥ

В сандаловых деревьях – змеи, в водах – лотосы и здесь же крокодилы,

गुणघातिनः खला इति भवन्ति न सुखान्यविघ्नानि ॥

guṇa-ghātināḥ khalaḥ iti bhavanti na sukhāny avighnāni

Добродетельных убивают злодеи – так не бывает счастья без препятствий.

candana-taru – сандаловое дерево;

bhujāṅga – змея;

grāha – хищник, крокодил, акула;

guṇa-ghātin – убивающий добрых;

khala – злодей;

चन्दनतरुषु भुजंगा जलेषु कमलानि तत्र च ग्रहाः ॥

गुणघातिनः खला इति भवन्ति न सुखान्यविघ्नानि ॥

4

अनन्तपारं किल शब्दशास्त्रं स्वल्पं तथायुर् बहवश्च विघ्नाः ।

ananta-pāraṃ kila śabda-śāstraṃ svalpaṃ tathā-āyur bahavaś ca vighnāḥ

Воистину, безбрежна наука слов, а жизнь так мала и многочисленны препятствия.

यत् सारभूतं तद् उपासनीयं हंसैर् यथा क्षीरम् इवाम्बुमध्यात् ॥

yat sārabhūtaṃ tad upāsanīyaṃ haṁsair yathā kṣīram iva-ambu-madhyāt

поэтому (только) лучшее должно заслуживать внимания, как гуси молоко из середины воды (выделяют).

*Гусь, птица, посвященная Брахме, был в Индии символом мудрости. Считалось, что если смешать молоко и воду, гусь может их разделить.

an-anta – бесконечный;

pāra - берег;

svalpa – очень маленький;

bahu – многий, многочисленный (N.pl.)

sārabhūta – главное, лучшее, суть;

upāsanīya – то, что заслуживает внимания, уважения (р.п. upās);
ambu – вода.

अनन्तपारं किल शब्दशास्त्रं स्वल्पं तथायुर् बहवश्च विघ्नाः ।
यत् सारभूतं तद् उपासनीयं हंसैर् यथा क्षीरम् इवाम्बुमध्यात् ॥

Гуси и птицелов. (Панчатантра, 1.19)

श्रव्यं वाक्यं हि वृद्धानां ते वृद्धा ये बहुश्रुताः ।

śravyaṃ vākyaṃ hi vṛddhānāṃ te vṛddhā ye bahu-śrutāḥ

Следует прислушиваться к слову старших, тех (особенно), что очень знамениты,

śravya (р.п. от śru) – то, что должно быть услышано; то, к чему следует
прислушиваться;

vākya *n* – слово;

vṛddha – старый, старший, почтенный;

śruta (р.п. от śru) – услышанный, известный, знаменитый;

हंसयूथं वने बद्धं वृद्धबुद्ध्या विमोचितम् ॥

haṅsa-yūthaṃ vane baddhaṃ vṛddha-buddhyā vimocitam

Стая гусей, в лесу связанная, была мудростью старшего освобождена.

haṅsa *m* – гусь, лебедь, фламинго;

bandh (р.п. baddha) – связывать, ловить, укреплять;

buddhi *f* – ум, мудрость, дух, душа;

vimuc – развязывать, отпускать, освобождать;

* * *

अस्ति कस्मिंश्चिद् वनोद्देशे महाशाखो वटवृक्षः ।

asti kasmiñścid vanoddeśe mahā-śākho vaṭa-vṛkṣaḥ

Была в одной лесистой местности смоковница со многими ветвями.

śākhā *f* – ветвь, сук, разновидность;

तत्र च हंसकुलं प्रतिवसति स्म ।

tatra ca haṅsa-kulaṃ prativasati sma

И там стая гусей обитала.

kula *n* – стадо, рой, стая, толпа, семья...;

अथ तस्य वटस्याधस्तात् कोशाम्बी नाम वल्ली प्रादुर्भूता ।

atha tasya vaṭasya-adhastāt kośāmbī nāma vallī prādurbhūta

И вот под этой смоковницей лиана по имени кошамби появилась (выросла).

adhastāt – внизу, ниже;

vallī *f* – лиана, ползучее растение;

prādurbhū – появляться, возникать;

अथ तेन वृद्धहंसेनोक्तम् ।

atha tena vṛddha-haṁsena-uktam
Но тот старый гусь сказал:

येयं वल्लयमुं वटवृक्षम् आरोहति सास्माकम् अतिविषमा ।

yā-iyam vally-amuṃ vaṭa-vṛkṣam ārohati sā-smākam ativiṣamā
“Та лиана, что поднимается по смоковнице, для нас очень опасна,
āruh – всходить, подниматься, достигать, возникать;
viṣama – плохой, враждебный, неуместный, неровный, фальшивый;

अनेनाश्रयेण कश्चिद् इहारुह्य कदाचिद् अस्मान् हन्यादिति ।

anena-āśrayeṇa kaścīd iha-āruhya kadācid asmān hanyād-iti
(ведь) к этому жилищу кто-нибудь, поднявшись здесь, нас убьет.

यावद् इयं लघ्वी सुखच्छेद्या तावत् अपनीयतामिति ।

yāvad iyaṃ laghvī sukha-cchedyā tāvat apanīyatām-iti
Сейчас, пока эта (лиана) слаба (и) легко будет ломаться, ее следует убрать.”
chid – резать, отрезать, косить;
apanī – уводить, удалять, убирать;

अथ तस्य वचनम् अवगणय्य ते न च तां वल्लीं छिन्नवन्तः ।

atha tasya vacanam avagaṇayya te na ca tāṃ vallīṃ chinnavantaḥ
Однако, не обратив внимания на его слова, они не сломали ту лиану.
avagaṇ – не считаться, не обращать внимания, пренебрегать;

अथ कालक्रमात् सा वल्ली तं वृक्षं समन्ताद् आरूढवती ।

atha kāla-kramāt sā vallī taṃ vṛkṣaṃ samantād ārūḍhavatī
И с течением времени (та) лиана со всех сторон на (то) дерево поднялась.
kramād – мало-помалу, постепенно;
samantād – отовсюду, со всех сторон;

अथ कदाचित् कश्चिद् व्याधस्तेषां हंसानाम् आहारार्थं विनिर्गतानां

atha kadācit kaścīd vyādhas-teṣāṃ haṁsānām āhāra-arthaṃ vinirgatānāṃ
А однажды некий охотник, пока (те) гуси улетали за едой,
vyādha m – охотник;
vinirgam – выходить, выступать, удаляться;

लतानुसारेण वटवृक्षे समारुह्य

latā-anusāreṇa vaṭa-vṛkṣe samāruhya
по лиане на смоковницу поднявшись,
latā f – вьющееся растение, лиана;
anusāra n – следование;

samāruh = āruh;

हंसावासेषु पाशान् आसज्य स्वकीयावासं ययौ ।

haṅsa-āvāseṣu pāśān āsajya svakīya-āvāsaṃ yayau

к гнездам гусей силки прикрепив, в свое жилище отправился.

āvāsa *m* – жилище, местопребывание;

pāśa *m* – петля, силок, узы;

āsañj – прикреплять, присоединять, вешать;

अथ ते हंसाः कृताहारविहारा निशायां यावद् आगताः

atha te haṅsāḥ kṛta-āhāra-vihārā niṣāyāṃ yāvad āgatāḥ

Потом, когда (те) гуси после еды и развлечений ночью вернулись,

vihāra *m* – прогулка, развлечение;

तावत् सर्वे ऽपि पाशैर् बद्धाः ।

tāvat sarve `pi pāśair baddhāḥ

все (они) силком были связаны;

अथ वृद्धहंसो ऽब्रवीत् ।

atha vṛddha-haṅso `bravīt

Тогда старый гусь сказал:

इदं तदापतितं पाशबन्धनव्यसनम्

idaṃ tad-āpatitaṃ pāśa-bandha-vyasanam

«Оттого случилось это связавшее (нас) силком несчастье,

vyasana *n* – порок, невзгода, несчастье, зло;

येन मम वचनम् अनादृत्य युष्माभिश्चेष्टितमिति ।

yena mama vacanam anādr̥tya yuśmābhiś-ceṣṭitam-iti

что, не обращая внимания на мои слова, вы действовали.

ādar – обращать внимание;

ceṣṭ – делать, действовать, волноваться, напрягаться;

तदिदानीं सर्वे विनष्टाः स्मः ।

tad-idānīm sarve vinaṣṭāḥ smaḥ

Поэтому теперь все мы погибли».

ततस्ते हंसास्तम् ऊचुः ।

tatas-te haṅsās-tam ūcuḥ

Тогда те гуси ему сказали:

आर्य । एवम् अवस्थिते किम् अधुना कर्तव्यम् ।

ārya evam avasthite kim adhunā kartavyam

«Благородный! Когда так (уже) случилось, что же теперь следует

делать?»

ārya – благородный, достойный, досточтимый;

avasthā – лишаться, становиться, начинаться, быть налицо, присутствовать;

adhunā – теперь, сейчас;

अथासावाह ।

atha-asāv-āha

И тот сказал:

यदि मम वचनं कुरुथ तदा यावद् असौ व्याधः समभ्येति

yadi mama vacanaṁ kurutha tadā yāvad asau vyādhaḥ samabhyeti

«Если по моему слову будете делать (если вы меня послушаетесь),

тогда, когда придет (тот) охотник,

samabhyc – приходить, подходить к ч.-л.;

तावतद् भवद्धिर् मृतकरूपेणासितव्यम् ।

tāvad bhavaddhir mṛtaka-gūreṇa-asitavyam

вам следует притвориться мертвыми. (букв. следует иметь мертвый вид)

mṛta, mṛtaka *m, n* – мертвый;

-gūra – похожий на, состоящий из;

व्याधस्तु मृता एवैते इति मत्वा

vyādhas-tu mṛtā eva-ete iti matvā

Охотник же, подумав: «Эти (гуси) мертвы»,

यावत् सर्वान् अपि भूमौ प्रक्षिपति ।

yāvat sarvān api bhūmau prakṣipati

сразу всех на землю бросит.

ततः सर्वैः पतितैस् तस्योत्तरत एककालम् उत्पतितव्यम् ।

tataḥ sarvaiḥ patitais tasya-uttarata eka-kālam utpatitavyam

После этого всем упавшим, пока он спускается, одновременно следует взлететь.»

uttar – перейти, выйти, уходить...;

utpat – взлетать, подниматься;

अथ वृत्ते सुप्रभाते व्याधः समायातो यावत् पश्यति

atha vṛtte suprabhāte vyādhaḥ samāyāto yāvat paśyati

И вот, когда наступило утро, охотник подошел (и), когда поглядел (на них),

vart – вертеться, существовать, случаться;

prabhāta *n* – наступление утра, восход солнца;

samāyā – приходить, достигать;

तावत् ते सर्वे ऽपि मृतप्रायाः ।

tāvat te sarve `pi mṛta-prāyāḥ
все они были (как) мертвые.

prāyā – двигаться, отправляться, приходить, достигать, умирать;;

ततस् तेन विश्वस्तमतिना पाशाद् अवमुच्य

tatas tena viśvasta-matinā pāśād avamucya
Тогда он, доверчивый, от силка (гусей) освободив,

viśvasta-mati – доверчивый, легковёрный;

क्रमेण सर्वे भूमौ प्रक्षिप्ताः ।

krameṇa sarve bhūmau prakṣiptāḥ
одного за другим всех (их) на землю побросал.

krameṇa – мало-помалу, постепенно, по порядку;

तं च ते ऽवतरणाय कृतोद्यमं दृष्ट्वा वृद्धहंससदत्तमतिप्रमाणेन

taṅ ca te `vatarāṇāya kṛta-udyamaṃ dṛṣṭvā vṛddha-haṅsa-sadatta-mati-pramāṇena
И они, видя, что он собирается спускаться

(букв. делает усилия в отношении спуска),

согласно замыслу старого гуся

(букв. критерием была идея, данная старым гусем),

avataṅgaṇa *n* – спуск, съезд;

udyama *m* – усилие, напряжение, старание, усердие;

mati *f* – мысль, замысел, цель, представление, понятие, мнение;

सर्वे ऽपि समकालम् उत्पतिताः ॥

sarve `pi samakālam utpatitāḥ
все одновременно взлетели.

sama – ровный, одинаковый, подобный, одновременный;

श्रव्यं वाक्यं हि वृद्धानां ते वृद्धा ये बहुश्रुताः ।

हंसयूथं वने बद्धं । वृद्धबुद्ध्या विमोचितम् ॥

अस्ति कस्मिंश्चिद् वनोद्देशे महाशाखो वटवृक्षः । तत्र च हंसकुलं प्रतिवसति स्म ।

अथ तस्य वटस्याधस्तात् कोशाम्बी नाम वल्ली प्रादुर्भूता । अथ तेन वृद्धहंसेनोक्तम् ।

येयं वल्लयमुं वटवृक्षम् आरोहति सास्माकम् अतिविषमा । अनेनाश्रयेण कश्चिद्

इहारुह्य कदाचिद् अस्मान् हन्यादिति । यावद् इयं लघ्वी सुखच्छेद्या तावत्

अपनीयतामिति । अथ तस्य वचनम् अवगणय्य ते न च तां वल्लीं छिन्नवन्तः ।

अथ कालक्रमात् सा वल्ली तं वृक्षं समन्ताद् आरूढवती । अथ कदाचित् कश्चिद्
व्याधस्तेषां हंसानाम् आहारार्थं विनिर्गतानां लतानुसारेण वटवृक्षे समारुह्य
हंसावासेषु पाशान् आसज्य स्वकीयावासं ययौ । अथ ते हंसाः कृताहारविहारा
निशायां यावद् आगताः तावत् सर्वे ऽपि पाशैर् बद्धाः । अथ वृद्धहंसो ऽब्रवीत् ।
इदं तदापतितं पाशबन्धनव्यसनम् येन मम वचनम् अनादृत्य युष्माभिश्चेष्टितमिति ।
तदिदानीं सर्वे विनष्टाः स्मः । ततस्ते हंसास्तम् ऊचुः । आर्य । एवम् अवस्थिते किम्
अधुना कर्तव्यम् । अथासावाह । यदि मम वचनं कुरुथ तदा यावद् असौ व्याधः
समभ्येति तावत् भवद्भिर् मृतकरूपेणासितव्यम् । व्याधस्तु मृता एवैते इति मत्वा
यावत् सर्वान् अपि भूमौ प्रक्षिपति । ततः सर्वैः पतितैस् तस्योत्तरत एककालम्
उत्पतितव्यम् । अथ वृत्ते सुप्रभाते व्याधः समायातो यावत् पश्यति तावत् ते
सर्वे ऽपि मृतप्रायाः । ततस् तेन विश्वस्तमतिना पाशाद् अवमुच्य क्रमेण सर्वे
भूमौ प्रक्षिप्ताः । तं च ते ऽवतरणाय कृतोद्यमं दृष्ट्वा वृद्धहंससदत्तमतिप्रमाणेन
सर्वे ऽपि समकालम् उत्पतिताः ॥